

İstanbul'daki Çinili Hamamlar

Latife Aktan*

Yüzyıllarca yıkanma (su ile arınma) mekânı olarak tanımlanan hamamlar, günümüzde yerini banyo, sauna ve benzeri yapılara bırakmıştır. "Hamam" Arapça ısıtma anlamına gelen *hamma* kelimesinden gelir ve buhar banyosu anlamındadır.

Roma ve Bizans hamamları Selçuklu ve Osmanlı hamamlarına örnek teşkil etmiştir. Roma Hamamı'nın kaynağı olan Diocletianus dünya tarihinde yapılmış en büyük hamam olarak bilinir.

İslamiyet'te temizlik dinin temel taşlarından olduğu için hamamlar da camiler kadar büyük önem kazanmış ve çok sayıda inşa edilmiştir.

Sultan, çarşı, konak gibi çeşitli gruplara hizmet eden hamamlar yaptırılmıştır. Osmanlı geleneğinin yoksula yardım davranışı, belirli zamanlarda ücretsiz hamamlar şeklinde bu alanda da görülmüştür.

Hamamlar tek veya genellikle çifte olarak yapılmıştır. Çifte hamam; Selçuklu devrinden bu yana çok kullanılmış, günümüze ulaşan hamamlarda da, kadınlar ve erkekler kısmı paralel eksene göre düzenlenmiştir.

Hamamlarda bulunan üç alan sırasıyla *Camekân* (Apoditerium) giriş, *Soğukluk* (Tapidarium), *Sıcaklık* (Caldarium) Harare, birbirine küçük ara kapılarla geçişli mekânlardan oluşur.¹

İnşa edilmiş 237 İstanbul hamamından bu gün sadece 60 adedi faaliyetini sürdürmektedir. Bunlardan 12 tanesi 1990 sonrası eski durumlarını muhafaza etmek kaydıyla

* Yrd. Doç. Dr. Latife Aktan,
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, Öğretim Üyesi, Çanakkale.
latifeaktan@yahoo.com

¹ Süheyl Ünver, *Türk Hamamı ve Hamamlar Tarihi*, Yayınlanmamıştır. (Sayın Orhan Ağın'dan Temin Edilmiştir.)

çarşı olmuş. 9 adedi müşteri azlığından kapanma tehlikesi ile yüz yüze kalmış, çalışanların çoğunluğunda kadınlar kısmı faaliyetini durdurmuştur.²

Günümüze ulaşamayan hamamların yanı sıra, ulaşım soğuk hava deposu, matbaa, bar, iş hanı, çarşı, lokanta vs. dönüşenleri, amaçları dışında kullanılarak ayakta kalmayı sürdürmekte olanlar da vardır.

Hamamla birlikte gelişen toplumsal etkinlikler; hamam âlemleri, hamam faslı, loğusa ya da kırk, gelin, kına, damat, sünnet, çarşı, kuşluk, halk v.s. hamam toplantıları artık yapılmamaktadır.

Bir zamanlar "*han hamam sahibi olmak*" sözcüğü ile insanların varlık durumu tespit edilirdi. Zenginlik göstergesiydi.³

Eskiden vakıf olarak yaptırılan hamamlar, yakın geçmişte kişilere ait mülk hâline gelmiştir.

Hamam, birçok sanat dalına konu olmuş ve çok sayıda farklı alanda eserin meydana gelmesine neden oluşturmuştur. Batılı ressamın oryantalist tablolarında hamam konusunu resmederken çinileri unutmamışlardır. Minyatürlerdeki hamam sahnelerinde de çiniler kullanılmıştır. Edebiyata, şarkı ve türkülere de konu olan hamamlar İstanbul'un mimarisinde önemli bir yere sahiptir.

Bir kısım hamam, 1960'lı yıllarda restore ettirilerek orijinal çinilerinin yerine Kütahya Çinileri ile bezeli hale getirilmiştir.

Bir dönem çinili olduğu bilinen hamamlar, çinisiz olarak işlevini sürdürürken adı *Çinili Hamam* olmasına rağmen çini bulunmayan hamamlar da faaliyettedir.

Hamamların çoğunun, çok sayıda ismi vardır. Yaptıranı, semtin adı, hizmet verdiği grubu tanımlayan isimlerle tanımlanmaktadırlar.

Çinili Hamam / Kaptan Paşa Hamamı / Tezgâhçılar Hamamı / Zeyrek Çinili Hamamı / Barbaros Hayrettin Paşa Hamamı

Fatih İlçe'sinde Kırkçeşme Mahallesi'nde İtfaiye Caddesi ile Çinili Hamam Sokağı'nın birleştiği noktada yer almaktadır.

Çinili Hamam; yaptırıcısından dolayı Barbaros Hayrettin Paşa veya Kaptan Paşa Hamamı, bulunduğu semtten dolayı Zeyrek Hamamı, semtin eski adından dolayı Tezgâhçılar

² Mehmet Mermi Haksan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 8.

³ A. Süheyl Ünver, "İstanbul Hamamları", *Yeni Tarih Dünyası*, Yıl 1, S. 16, Ercan Matbaası, 30 Nisan 1954 İstanbul, s. 654-657.

Hamamı veya eskiden semtte bulunan esnaf nedeniyle Tezgâhçılar Hamamı⁴ ve çinilerinden dolayı da Çinili Hamam olarak bilinir.⁵

İstanbul'daki Türk hamam mimarisinin en büyük ve güzel örneklerindedir. Hamam Beşiktaş'taki Barbaros Hayrettin Paşa Medresesi'ne gelir getirmek amacıyla 1546–50 arası Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Diğer kaynaklara göre yapım tarihi belli değil, bir diğerine göre de tahmini 1540'tır.⁶

Bu gün faaliyette olan çifte hamamdır. (Kadın ve erkekler kısmı hizmet vermektedir.) Dış görünüş olarak iki kısımda eşit büyüklüktedir. Plan bakımından, çok kullanılan klasik hamam tipinin en karakteristik örneğini teşkil eder. Her iki taraf birbirine paralel ve simetrik olarak inşa edilmiştir.⁷

1728–1833 Cibâli yangınlarında çok hasar görmüş, sonradan onarılmıştır.

Hamam önceleri vakıf malı iken, sonra şahıs malı olmuş. Yapının sahipleri konusunda birçok kişiden bahsedilmesine rağmen, en son tapu kayıtlarında, Nejat Yılmaz ve Hafize Uyanık kardeşlere ait olduğu belirtilmiştir. Şimdiki kiracısı Yusuf Atılğan, yakın geçmişte patlayan göbek taşını restore ettirdiğini ve odununu da Trakya'dan getirttiğini ifade etmektedir.

Camekân kısmının ortasında bulunan dört köşe fiskiyeli yekpare mermerden yapılı havuzun İran Şahı'nın hediyesi olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.

Hamamın çinileri, sadece erkekler kısmının girişinde ve sıcaklık kısmı duvarlarındadır. Girişin alınlığını çevreleyen kemer kısmının çok az bir bölümüne parça çini karolar monte edilmiştir. Mavi – beyaz grubu Babanakkaş ekolü çini parçalarının yanı sıra hurda rumi, geometrik formlu lacivert, sulu mavi ve turkuvaz renklerle bezeli sıratlı tekniğinde diğer çini parçalar da görülmektedir.

Hamamın avlusunda önceden var olduğu belirtilen çinilere günümüzde rastlamak mümkün değildir.

Hamamın harare (Sıcaklık) bölümü, 3 tonozla örtülü ılıkılık ve haçvari planlı 4 eyvanlı sıcaklık sekizgen göbek taşının çevresinde düzenlenmiştir.

⁴ Orhan Yılmazkaya, *Aydınlık Kubbenin Altındaki Sıcaklık Türk Hamamı*, Çitlembik Yayınevi, İstanbul 2002, s. 88.

⁵ Mehmet Mermi Haksan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 106.

⁶ *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, C. 2, s. 516.

⁷ A. Süheyl Ünver, "İstanbul Hamamları", *Yeni Tarih Dünyası*, Yıl 1, S. 16, Ercan Matbaası, 30 Nisan 1954 İstanbul.

Sıcaklık kısmı göbek taşı etrafındaki duvarlarda, halvet odalarının dış cephelerinde, eyvanda çini panolar bulunur. Panolar, dikdörtgen ve altıgen formdadır. Hamamda mavi-beyaz ekolü çiniler yer almaktadır.

Yedi adet altıgen pano bulunmaktadır. Halvet kapıları ve eyvan duvarı ortalarında görülmektedir. Farklı desenlerden oluşan bu panolar kapı üstleri ve eyvan ortaları olarak aynı renkleri ve aynı bölünmeleri, rumi, hatai, gonca, penç ve yaprak motiflerini içermelerine rağmen farklı tasarlanmışlardır. Her bir pano içinde yedi adet altıgen formlu kompozisyon, ara boşluklarında üçgen alanları çevreleyen bordürler bulunur. Hatai tarzı desenlendirilmiş panolar sıratlı tekniğindedir. Lacivert konturludur.

Altıgen panolar beyaz çamurlu, kenar uzunluğu 15 cm, genişliği 25 cm'dir. Üçgen alanların kenarı 10 cm ve bordür genişliği 3 cm'dir.⁸

Sayın Hocamız Prof. Dr. Şerare Yetkin'e göre hamamın çinileri, 16. yüzyıl *İznik* çinisidir.

Bazı kaynaklara göre de yenilenerek *Kütahya* ürünü çiniler kullanılmıştır.

Çini ustası Sayın Faik Kırımlı ise bu hamamın çinileri için *İstanbul* çinisi olduğunu söylemektedir. Bu farklı görüşler tarafımdan yorumsuz kalıyor.

Bu hamamın dikdörtgen formlu panoları Talik hatla yazılmış Farsça şiirden Hammamiye mısraları sekiz adet panoya dağıtılmış olarak yer almaktadır.

Ten çü nukre-i ham umezar-ı muflis-i'ur / Beden ham gümüş gibi ve halvet odası bomboş

Girifte kise be kef beher nukre-i hameş / Ham gümüş için eline kese almış

Sahn-ı hammam hem çü firdevsest / Hamamın sahnı cennet gibidir

Gercebünyad-i ost ez gil-i huşt / Her ne kadar temeli çamur ve kerpiçten ise de

Hub ruyan der o çu ğılmaned / Oradaki güzel yüzlüler ğılman gibidir.

Futeha pur ze zilha-yi bihişt / Avluları (kaygan) cennet hasırındandır.

Sefide dem ki şud ez hane azm-i hammameş / Sabah vakti evden hamama yönelince

Mezar dileş şud hak rehber-i gameş / Toprak onun adımlarını boş olan halvet odasına yöneltti

Şemse formu içindeki mısraların zemini lacivert, mısralar beyaz, mısraların boşluğunu dolduran helezon kurgudaki motifler turkuvaz olarak renklendirilmişlerdir. Bu panolar 53 x 19 cm. boyutlarındadırlar.

⁸ Şerare Yetkin, "İstanbul'da Çinili Hamamın Çinileri", *Kültür ve Sanat Dergisi*, Yıl 1, S. 1, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, s. 26-30.

Çinilerin benzerlerini Manisa'daki Sultan Camii'nde, Bursa'daki Yeni Kaplıca'da, Silivrikapı'daki Hadım İbrahim Paşa Camii'nde, Edirne Muradiye Camii'nde, Çinili Köşk Müzesi'nde, Topkapı Sarayı, Sünet Odası cephesi panolarında görmek mümkündür. Aynı zamanda yurt dışı müzelerinde ve özel koleksiyonlarda benzer kompozisyonlu çiniler rastlamak mümkündür.⁹

Çinili Hamam'ın suyu yakın zamana kadar bostan kuyusundan temin edilirmiş. Sıcak hazne önündeki külhanı ile külhan odaları bir zamanlar külhanbeylerine mesken olmuştur.¹⁰

Yeşildirek Hamamı / Direklice Hamamı / Sokullu Mehmed Paşa Hamamı / Süleyman Nahhas Hamamı / Azapkapısı Hamamı / Galata Mehmet Paşa Hamamı / Mehmet Paşa Hamamı / Çeşme Meydanı Hamamı

Galata'da, Azapkapısı, Çeşme Meydanı civarındadır. Fatih Sultan Mehmet dönemi hamamlarındandır. Fatih'in Türkçe vakfiyesinde Galata'da Süleyman Nahhas Mahallesinde olduğu ve onun vakıflarında bulunduğu kayıtlarda belirtilmektedir.

Bu gün mevcut olan bina asıl şeklini kaybetmiş, 16. yüzyıl yapısıdır. Bu hamam Sokulu Mehmet Paşa tarafından inşa ettirilerek Azapkapısı'ndaki Camisine vakfedilmiştir. İnşaatı Mimar Sinan yaptırmıştır. Çifte hamamdır ve faaliyettedir.

Birçok kaynakta "*Galata Mehmet Paşa Hamamı*" diye geçer. Evliya Çelebi ise "*Mehmet Paşa Hamamı*" olarak bahseder. Bu günkü adı "*Yeşildirek Hamamı*"dır. Yerinde Fatih Sultan Mehmet'in Ayasofya Cami'ne vakfettiği *Direklice Hamamı* vardı. Bu isim zamanla Yeşildirek olmuştur. Sonradan özel kişilere devredilmiştir.

Erkekler kısmında yer alan sekiz sütundan dolayı "Yeşildirek Hamamı" olarak adlandırılmıştır.¹¹

Hamam özel kişiler devredilmeden önce Sokullu Mehmed Paşa'nın oğlu ve İbrahim Han-Zade ailesinin cediti İbrahim Han vakfi idi. Hamamın erkekler kısmı 1957 mağaza olmuş.¹²

Şimdi kullanılan hamam erkeklere hizmet etmektedir.

⁹ Şerare Yetkin, "İstanbul'da Çinili Hamamın Çinileri", *Kültür ve Sanat Dergisi*, Yıl 1, S. 1, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, s. 26-27.

¹⁰ Mehmet Mermi Haksan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 110.

¹¹ *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, C. 7, s. 509 -510.

¹² Mehmet Mermi Haksan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 297.

Eskiden çinileri varmış. Günümüzde hamam iç (sıcaklık) girişi, kenarları biyeli fayanslarla kaplıdır. Hamama ait orijinal kısım, sadece duvarın boyanmamış bir kısmında kalan kalem işidir.

Topkapı Sarayı'nda Hünkâr Hamamı Panosu

Haremdeki *altın yol* panolarından biri olan Bahar ağaçlı panonun III. Murat Has odasına çok yakın bulunan bir hünkâr hamamı için sipariş edildiği kaynaklarda belirtilmiştir.

Sivri kemer altında, lacivert zemine beyaz kitabeli, bahar ağacı kompozisyonlu, sıratlı tekniğinde İznik ürünü çini panodur.¹³

Panonun bordürü; rumi kompozisyonludur. Kırmızı zeminli kapalı formlar ile lacivert alanların arasında dolaşan rumiler, beyazdır. İki yandan ulama rumi kompozisyon, panonun, kartuşların ve de üst köşelerdeki bulutların etrafını çevrelemektedir. Panonun köşelerinde kırmızı zeminli beyaz bulut kompozisyon görülür.

Panonun alınlığı yan yana iki kartuştan oluşmuştur.

Kartuşların içinde, hat istifle iki mısradan oluşan bir beyit yer almaktadır. Lacivert zemin, üzeri beyaz hatla istiflenmiş beyitte hamamın padişah için çok değerli olduğunu ve hicri 980 tarihinde bittiğini işaret etmektedir.

Kartuşlardan soldaki içinde 1. mısradaki "Nuhsad-u haştad devr ez hicret-i hayr-ül beşer"

Kartuşlardan sağdaki içinde 2. mısradaki "Yaft itmam şehnişin-i hamam-ı âli mâkâm" yazmaktadır.¹⁴

Dolmabahçe Sarayı, Hünkâr Hamamı

Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan incelemede 65 no'lu oda ile aynı cephede yer alan tek hamamın duvarları çini ile kaplı olan 75 no'lu Hünkâr Hamamı olduğu saptanmıştır.

Kendine ait bir sofası da hamamın soğukluk bölümü "Camekân odası" olarak adlandırılmıştır.

Padişahın bölümündeki bu hamamda birbirine geçişli soğukluk, sıcaklık ve dinlenme, giysi bölümleri ile geleneksel Türk hamamının özelliklerini görmek mümkündür. Hamamın duvarları Art- Nouveau tarzda desenli eflatun çiçeklerle bezeli çinileri 20. yüzyılın başında bir yenileme yapıldığını gösterir. Mermer kurnaların ayna taşlarının oyma süslemeleri

¹³ Deniz Esemeli, *Hamam, Tarihte Yıkanma Kültürü ve Osmanlı Sarayında Hamam*, İstanbul 2006, s. 156.

¹⁴ Hamit Arbaş (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı öğretim üyesi) tarafından açıklanmıştır.

muslukların üstünde görülen kartal figürü özel bir görünüme sahiptir.¹⁵ Bu karoların Türk çinisi olduğunu düşünmüyorum.

Hamamın girişinde, çini bir sehpa vardır. Sehpa 8 adet mum konulacak metal aksama sahip ve dilimlidir, şemse kompozisyonu ve bordürden oluşmaktadır. Çinileri Kütahya ürünü, sıratlı tekniği karolardan meydana gelir. Klasik çini motifleri ile bezenmiştir.

Örücüler Hamamı / Sırt Hamamı / Mercan Hamamı

Beyazıt'taki Kapalıçarşı'nın Örücüler Kapısı çıkışıdır. Eskiden sırtında yük taşıyanların gittiği hamam olduğu için Sırt Hamamı adını almıştır. Kapalıçarşı Mercan yakınında olduğu için de "Mercan Hamamı" ismini almış olmalı.

Kesin yapım tarihi bilinmemekle beraber Fatih Camii Vakfından olarak 1489dan önce yapılmıştır. Hamamın adı Fatih Vakfiyesinde geçmektedir.

Sıcaklık kısmı birbirinden geçmeli 5 halvet ve dikdörtgen şekilli 2 göbek taşından oluşur. Çapraz tonoz örtülü bir mekân sıcaklığı korur. İki büyük, iki küçük kubbeli, kare planlı halvetler sıcaklığı oluşturmaktadır.¹⁶

Hamamın soyunma yerinde, ahşap çatı feneri, 1833 tarihli mermer çay ocağı¹⁷ ve hamamın sıcaklığına giriş cephesini kaplayan çiniler dikkat çekicidir.

Sıratlı tekniğinde Kütahya ürünü, serigraf baskılı çiniler, 1967'de devir alan sahibi tarafından yaptırılmıştır.

Çini desen, yanlardan simetrik yukarı doğru kaydırma ulama şeklinde tasarlanmış, lale, yaprak, hatai ve rumi motifleri ile kompozisyon oluşturulmuştur. Kırmızı, turkuvaz, fıstık yeşili, lacivert renklerle, siyah konutlar ve lacivert zeminli bordürde şemse içi rumiler ile pençer ve dilimli yapraklardan oluşan bordür ile çerçevelenmiştir.

Girişin üstünde yer alan yaşmak, ikizkenar üçgen dilimlerden oluşmuş, bir karanfilli kabara ile sonlanmıştır

Galatasaray Hamamı

Galatasaray'da Galatasaray Lisesi'nin sol tarafında Turnacıbaşı Sokağı ile Çapanoğlu Sokağının kesiştiği köşede yer alır.

Mahalle hamamı olarak en büyük ölçüde inşa edilen yapıdır. Halka hizmet amaçlı "çarşı hamamı" III. Ahmet dönemi sadrazamlarından Şehit Ali Paşa zamanında 1715

¹⁵ <http://dolmabahcesarayiharemhamam1.blogspot.com/> (Eylül 2007)

¹⁶ *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, C. 8, s. 350.

¹⁷ Mehmet Mermi Haksan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 78.

tarihinde Galata Sarayı Ocağı'nın İçoğlanlar Kışla-Mektebi'nin 4. kez yenilenmesi sırasında yapılmıştır. Bu okula ait inşa edilmiş bir başka hamamdan bahsedilir.

Fatih İsfendiyaroğlu'nun eseri, Galatasaray Tarihi'nde bir çarşı hamamı olmadığını okulla birlikte yapılmış, onun bünyesine dahil bir yapı olduğunu destekleyen birtakım deliller bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, hamamcı esnafı esami defterinde ve Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde hamamın ismine rastlanmamasıdır. Çünkü Evliya Çelebi yalnız çarşı hamamlarını yazmış, müesseselere bağlı hamamları kaydetmemiştir

1834 tarihinde kışla mektebi dağılmış, çarşı hamam hâline getirilen Galatasaray Hamamı 1965'te büyük onarım görmüştür. Onarımda ana hatları aynı kalmakla birlikte, kuzey kısmına küçük kadınlar kısmı eklenmiş, mimari ayrıntılar yenilenmiş, ancak özgünlüğünü yitirmemiştir.¹⁸

Hamam dört eyvanlı şemaya göre şekillendirilmiştir. Ortada, göbek taşının yer aldığı kare planlı, merkezi mekân kubbe ile örtülmüştür.¹⁹

Galatasaray Hamamı iç cephe çinileri ulama desenli bir kompozisyona sahiptir. Rumili vazodan çıkan dallardan birinde hatai, penç, gonca ve yapraklar mavi ile renklendirilmiş ve konturludur. Kendi içinde simetrik olan desen rumi köşebentlerle bitirilmiştir. Rumili vazo ve köşebentlerin zemini renklendirilmiş rumiler beyaz bırakılmıştır. Kapı üstü yaşmak kısmı da çini bezelidir. Yaşmak deseni, duvardaki ulama desenin aynısı olmasına rağmen, yukarı doğru daralarak konik formu oluşturmuştur. Çiniler yaşmak yüksekliğinin iki tarafında paralel olarak yan duvarlara da taşan bir şekilde yerleştirilmiştir.

Dış cephe çinileri; binanın dış yüzünde birer adet pano olarak, saçak altı pencere aralarında görülmektedir. "Besmele ve Maşallah" yazılı panolar tek karodan oluşmuştur. Lacivert zeminli hat kompozisyonların etrafı çiçekli ve rumili tasarlanmıştır.

Kılıç Ali Paşa Hamamı/ Tophane'de Kapudan Ali Paşa Hamamı

Tophane'de Kılıç Ali Paşa Camii'nin sağ tarafında ve Ali Paşa Medresesi Sokağı üzerindedir.

Tophane Meydanı'nda Camii, medrese, türbe ile küçük bir külliye'dir.

Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kesin tarihi bilinmemekle beraber 1583'teki camii inşasından kısa bir süre sonra yapıldığı düşünülmektedir. Tek hamam olarak yapılmıştır.²⁰

¹⁸ Ebru Karkaya, "Hamamlar", *Geçmişten Günümüze Beyoğlu I*, İstanbul 2004, s. 246–248.

¹⁹ *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, C. 3, s. 369–371.

Günümüzde atıl durumda bulunan hamam, Mimar Sinan yapısıdır. Kitabesi yoktur. Kapısının iki yanında bir sıra dükkân bulunur. *Tezkiret'ül-bünyan*'da "Tophane'de Kapudan Ali Paşa Hamamı" diye kayıtlıdır.

Sokaktan birkaç basamak merdivenle camekâna girilir. Sekiz yüzlü bir kasnağa oturtulan kubbe içten dilimli trompludur. Burası küçük çatı penceresinden ve fenerinden ışık alır.²¹

Kılıç Ali Paşa Hamamı, son derece bakıma muhtaç vaziyette sahiplerini arıyor. Büyük bakım ve onarım geçirecek olan bu hamamın camekân kısmında bir zamanlar turkuvaz ve lacivert çini karolarla kaplı bir köşesi varmış. Fotoğraflardan tespit edebildiğimiz çiniler hakkında bilgi yoktur.

Çinili Hamam (Üsküdar)

Üsküdar'da, Çinili semtinde Çinçinli Hamam Sokağı, Çavuşdere Caddesi ve Çinili Külhan Sokağı ile çevrili alanın bir kısmını kaplayan bir çifte hamamdır. Erkekler kısmının karşısında Kösem Sultan Sıbyan Mektebi, kadınlar kısmının karşısında ise, Ümmi Ahmet Efendi Tekkesi bulunmaktadır.²²

Çinili Hamam 1640 yılında Mahpeyker Kösem Sultan tarafından yaptırılmış. Kösem Sultan, hamamın kadınlar bölümü bittiğinde ölmüş ve inşaatı kardeşi devam ettirmiş. İnşaat sırasında Çinili Camii, kütüphane karakol ve hamam olarak 4 eser bir arada yaptırılmış. Çinili Hamam, Çinili Camii'nin inşaatında çalışan ustaların yıkanmaları için yapılmış.

Hamama isim veren çiniler maalesef hırsızlar tarafından çalınmış. Ancak hamamın günümüzdeki işletmecileri duvarlarda maviye yakın fayanslar kullanarak orijinal hâline sadık kalmaya çalışmışlar. Hamamın genelinde çok fazla bir değişiklik yapılmamış, dışarıda bulunan kubbelerde el değmeden tüm özelliğini bugüne kadar korumuştur. Hamamda bulunan mermerlerde ki kabartmalar kurnalar tarihin izlerini taşımaktadır. Sadece kapı doğramaları ve duvar boyaları yapının doğal yapısını bozmadan yenilenmiştir. Hamamın duvar kalınlıkları iki metredir.

Hamam bayanlar kısmı ve erkekler kısmı olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bayanlar kısmı erkekler kısmının yanında yer alıp ayrı bir yerdedir. Çinili Hamam'ın tarihi

²⁰ Orhan Yılmazkaya, *Aydınlık Kubbenin Altındaki Sıcaklık Türk Hamamı*, Çitlembik Yayınevi, İstanbul 2002, s. 114.

²¹ Mehmet Mermi Haksan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 208.

²² Mehmet Mermi Haksan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 100-103.

özelliklerini ve güzelliklerini keşfeden birçok dizi yapımcısı ve fotoğrafçılar bu hamamda çekimler yapmış filmlere ve dergilere konu olmuştur.²³

Cağaloğlu Hamamı

Eminönü'nde, Alemdar Mahallesi, Hilali Ahmer Caddesi, Cağaloğlu Hamamı Sokağı ve Gümüşhaneli Sokağı ile çevrili alanı kaplayan büyük bir çifte hamamdır. Erkekler kısmının kapısı caddeye, kadınlar kısmının kapısı hamam sokağına açılmaktadır.²⁴

Hamam, giriş kapısı üstündeki manzum kitabe, yedi sıra ve 28 mısradan oluşur. Bu kitabede belirtildiği üzere 1154/ 1741'de I. Mahmut tarafından Ayasofya Camii'ne gelir getirmesi amacıyla inşa ettirilmiştir. Hamamın planı Baş mimar Süleyman Ağa tarafından yapıldığı, ancak inşaatın yerine atanan Abdullah Ağa tarafından bitirildiği düşünülmektedir.²⁵ Hamam hakkında inceleme yapan H. Glück, işleticisinden aldığı bilgiye dayanarak bu eserin Hüsrev adlı bir mimara ait olabileceğini ihtiyat kaydı ile belirtmiştir.

Cağaloğlu Hamamı, Osmanlı hamam mimarisinde dört eyvanlı ve dört halvetli hücre tipin çok değişik ve yeniliklerle dolu bir örneğidir. Yapısındaki Barok üslup nedeniyle de Osmanlı sanatında yabancı sanat akımının başlangıcına işaret eder.

III. Mustafa 1768'de İstanbul'un su ve odun ihtiyacı nedeniyle bundan böyle bu şehrin içinde yeni hamam inşa ettirilmemesini bir fermanla bildirdiğinden Cağaloğlu Hamamı İstanbul'un son büyük çarşı hamamı olarak önemli bir yere sahiptir.²⁶

Hamamın kadınlar ve erkekler kısmı arasında köprü oluşturan bir koridoru vardır. Bu koridorun bir tarafında bar karşı tarafında da bir avlu yer alır. Bar içi mermer raf destek altı ve yanlarında ve de bar dış cephe raf altlarında çini karolar yer alır.

Çini karolar, sıratlı tekniğinde, köşeler ve ortalarındaki dairenin parçalarından oluşan biçimlerle bezelidir. Mavi-beyaz grubu içinde değerlendirilecek olan bu karolar beyaz zeminli, lacivert kontursuz desenlidir.

Barın kemerli açıklığının iki yanında ajurlu yaldızlı, Yıldız Porselen Fabrikası ürünlerini çağrıştıran yarım silindir formlu figürler görülür. Duvara monte edilmiş olarak yer almaktadırlar.

²³ <http://www.cinilihamam.com/tarihce.html/> (Eylül 2007)

²⁴ Mehmet Mermi Haksan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 86-89.

²⁵ Orhan Yılmazkaya, *Aydınlık Kubbenin Altındaki Sıcaklık Türk Hamamı*, Çitlembik Yayınevi, İstanbul 2002, s. 75-77.

²⁶ *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, C. 2, s. 371-372.

Kaynaklar

Esemenli, Deniz, *Hamam, Tarihte Yıkanma Kültürü ve Osmanlı Sarayında Hamam*, İstanbul 2006.

Haksan, Mehmet Mermi, *İstanbul Hamamları*, Ttok Yayını, İstanbul 1995.

<http://dolmabahcesarayiharemhamam1.blogspot.com/> (Eylül 2007)

<http://www.cinilihamam.com/tarihce.html/> (Eylül 2007)

İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1994.

Karkaya, Ebru, "Hamamlar", *Geçmişten Günümüze Beyoğlu I*, İstanbul 2004, s. 246-248.

Ünver, A. Süheyl, "İstanbul Hamamları", *Yeni Tarih Dünyası*, Yıl 1, S. 16, Ercan Matbaası, İstanbul 30 Nisan 1954, s. 654-657.

Ünver, Süheyl, *Türk Hamamı ve Hamamlar Tarihi*, Yayınlanmamış (Sayın Orhan Ağın'dan Temin Edilmiştir.)

Yetkin, Şerare, "İstanbul'da Çinili Hamamın Çinileri", *Kültür ve Sanat Dergisi*, Yıl 1, S. 1, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara.

Yılmazkaya, Orhan, *Aydınlık Kubbenin Altındaki Sıcaklık Türk Hamamı*, Çitlembik Yayınevi, İstanbul 2002.